

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Басюк Н.А. Формування моральних почуттів у дітей старшого дошкільного і молодшого шкільного віку : монографія. Житомир : ФОП О.О. Євенок, 2022. 328 с.
2. Бібік Н. М. Нова українська школа: порадник для вчителя / за заг. ред. Н. М. Бібік. Київ: Літера ЛТД, 2018. 160 с.
3. Вержиховська О. М. Формування моральних уявлень та переконань учнів у системі виховної роботи допоміжної школи. *Соціальна робота у сфері: проблеми професійної підготовки* : зб. наук. праць Кам'янець-Подільського педагогічного університету. Кам'янець-Подільський, 1999. Вип. 2. С. 16–20.
4. Осипчук О. П. (Поліщук О. П.) Особливості реагування молодших школярів на пред'явлені моральні вимоги. *Наука, освіта, суспільство очима молодих*: матеріали X Міжнар. наук.-практ. конф. студ. та молодих науковців (Рівне, 17 трав. 2017 р.). Рівне: РДГУ, 2017. С. 110–111.

УДК 373.3.016:908].015.31:338.48-32

*Ірина Сухопара, Оксана Моцак
(Київ, Україна)*

ФУНКЦІЇ ЕКСКУРСІЙ З ВИВЧЕННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ТА ІСТОРИЧНОЇ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Стаття присвячена проблемі ролі екскурсій з вивчення громадянської та історичної освітньої галузі в освітньому процесі початкової школи. Розкриваються функції екскурсій, що пов'язані з результатами вивчення громадянської та історичної освітньої галузі в початковій школі, розглядаються можливі об'єкти екскурсій, цікаві для молодших школярів.

Ключові слова: екскурсія, екскурсійна діяльність, функції екскурсій, громадянська та історична освітня галузь, початкова школа.

The article is devoted to the problem of the role of excursions to study the civic and historical educational field in the educational process of primary school. The functions of the excursion related to the results of the study of the civic and historical educational field in elementary school are revealed, possible objects of the excursion, interesting for younger schoolchildren, are considered.

Key words: excursion, excursion activity, excursion organization, civic and historical educational field, primary school.

Сучасні підходи до освітнього процесу зосереджують увагу на розгляді учня, як активного учасника освітнього процесу, формуванні цінностей, переведенні теоретичних знань в практичні навички та вміння. Під час вивчення громадянської та історичної освітньої галузі учні початкової школи мають можливість виступати активними учасниками формування власних загальнолюдських, громадянських, національних цінностей, вивчати минуле і сучасне, знайомитися з історичними джерела, подіями, постатями, усвідомлюючи себе громадянином України. Екскурсія виступає однією з ефективних форм організації освітнього процесу для вивчення громадянської та історичної освітньої галузі в початковій школі.

Проблематикою екскурсійної діяльності займалися такі дослідники, як Н. Брижак, М. Покогодна. Роль екскурсій як методу, форми, засобу вивчення різних предметів у школі розкрито в дослідженнях українських педагогів минулого С. Ананьїна, М. Демкова, С. Русової, В. Сухомлинського, Я. Чепіги та сучасного У. Борис, А. Дзекунова,

К. Семенової та ін. Методичним аспектам організації та проведення екскурсії в початковій школі присвячені роботи Т. Байбари, Н. Бібік, Т. Васютіної, С. Гончаренка, Н. Коваль, А. Крамаренко, О. Савченко. Особливості проведення екскурсії з вивчення інтегрованого курсу «Я досліджую світ» представлено в методичних матеріалах авторів підручників Т. Воронцової, В. Пономаренко, Т. Гільберг, С. Гарнавської, Н. Павич та ін. Дослідження науковців свідчать про важливість екскурсії для пізнання світу, розширення світогляду, формування дослідницьких умінь, сенсорних навичок, емоційного сприйняття молодших школярів. Педагогічні та методичні аспекти проблеми більше розкриті для вивчення природничої освітньої галузі. Саме тому, завданнями статті є окреслити функції екскурсії з вивчення громадянської та історичної освітньої галузі в початковій школі.

Фахівці екскурсознавства трактують поняття «екскурсія» як «цілеспрямований та запрограмований наочний процес пізнання особистістю оточуючого світу, котрий побудований на поєднанні зорових, слухових та інших вражень, який проходить під керівництвом кваліфікованого фахівця-екскурсовода» [6, с. 34]. Педагоги розуміють цей термін як «форму організації освітньої діяльності, яка дозволяє організовувати спостереження та вивчення різних явищ, предметів, процесів у природних умовах, музеях, на виставках тощо» [4, с. 283]; «пізнавальний вид діяльності, що позитивно впливає на активне сприйняття людиною нових знань; колективні подорожі, походи до визначних місць, музеїв, промислових підприємств, сільськогосподарських виробництв, на історичні об'єкти з науковою, загальноосвітньою, культурно-освітньою метою» [2, с. 111]; «цілеспрямовану діяльність з вивчення об'єктів, явищ, процесів на місці їхнього природного знаходження, вияву чи перебігу» [5, с. 172]. Як бачимо, дослідники розглядають екскурсію як вид діяльності і форму організації освітнього процесу. Екскурсія дозволяє розширити кругозір учнів, поглибити, конкретизувати, унаочнити знання школярів, викликати інтерес, сформувані ціннісне ставлення до об'єктів пізнання, виявити істотні ознаки, характеристики, взаємозв'язок між окремими сторонами, подіями, явищами.

Об'єктом для проведення екскурсії з вивчення громадянської та історичної освітньої галузі в початковій школі можуть бути: музеї для ознайомлення з історичною, національною, культурною спадщиною Української держави; пам'ятні місця, що пов'язані з історичними подіями; будівлі, споруди, шедеври архітектури, що пов'язані з історичним минулим, життям і діяльністю відомих українців і українців; пам'ятки археології, городища, древні стоянки, поселення, земляні вали, які розповідають про історію створення міст, селищ України, їх захист і оборону; підприємства, заклади виробництва (ательє, кіностудія, театр, пекарня, кондитерська, фабрика іграшок, гончарна майстерня, банк, друкарня тощо) для ознайомлення з процесом виготовлення предметів, речей, професіями людей; державні та громадські, волонтерські установи, організації, які знайомлять з принципами державного устрою, суспільного життя тощо.

Екскурсія виконує низку важливих функцій. Дослідниця екскурсознавства М. Покоłodна визначає такі соціально-культурні функції екскурсії, як: наукової пропаганди – поширення наукових знань; виховну – формування інтересів і поглядів особистості; інформаційну – розповсюдження інформації по конкретній темі, просвітницьку – розширення світогляду [6, с. 41]. На думку Н. Брижак, функціями екскурсії як краєзнавчо-туристичної роботи є: науковості, зв'язку теорії з життям, інформативності, організації культурного відпочинку, розширення культурного та освітнього світогляду, формування інтересів людини. [1, с. 26]. Дослідниця К. Семенова вважає, що шкільна екскурсія виконує дві важливих функції: 1) допомагає отримувати та усвідомлювати нову інформацію; 2) озброює практичними навиками для самостійного спостереження за об'єктами, активізує пізнавальні процеси [7, с. 155].

Вважаємо, що функції екскурсії з вивчення громадянської та історичної освітньої галузі в початковій школі будуть пов'язані з результатами навчання здобувачів освіти, а саме: встановлювати зв'язки між подіями, діяльністю людей та її результатами у часі, пояснювати

значення пам'ятних для себе та інших громадян України дат (подій); працювати з різними джерелами соціальної та історичної інформації, аналізувати зміст джерел, критично оцінювати їх; узагальнювати інформацію з різних джерел, розповідаючи про минуле і сучасне; представляти аргументовані судження про відомі факти та історичних осіб, а також про події суспільного життя; усвідомлювати себе громадянином України, аналізувати культурно-історичні основи власної ідентичності, визнавати цінність культурного розмаїття [3]. Також при визначенні функцій важливо врахувати особливості проведення екскурсії для дітей молодшого шкільного віку – активність учасників, емоційність, доступність розповіді, невелика кількість об'єктів спостереження, тривалість. З огляду на це. можемо визначити такі функції екскурсії з вивчення громадянської та історичної освітньої галузі в початковій школі, як:

пізнавальна – пізнання світу через наочне сприйняття історичних, соціальних об'єктів, отримання та усвідомлення інформації про культурно-історичну спадщину України, що дає можливість пояснювати історичні події, факти, їх послідовність, аналізувати, порівнювати, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, виділяти головне, узагальнювати;

ціннісна – формування ціннісних ставлень до минулого і сучасного своєї країни, до історичної, культурної спадщини, до людей, історичних постатей, продуктів і результатів їх діяльності через висловлення власних вподобань, думки, ставлення до соціальних та історичних об'єктів, подій, фактів, відомих особистостей, пам'яток культури. Під час екскурсії відбувається ознайомлення і прийняття загальнолюдських, національних, соціокультурних норм і цінностей людства, виникають власні оцінки, судження, погляди, вподобання, створюється власна система ціннісних орієнтацій здобувачів освіти, формується власна ідентичність;

соціальна – сприяння соціалізації школярів, їх взаємодії з іншими людьми, розуміння соціальних ролей, засвоєння соціального досвіду через ознайомлення з соціальними середовищем об'єктами загального користування місцевості, де проживають, дотримання правил поведінки в громадських місцях, співпраці з іншими для виконання завдань екскурсії;

розвивальна – розвиток пізнавальних інтересів, активності, комунікативних умінь, пам'яті, логічного, критичного мислення, мовлення, уяви, творчості;

практична – засвоєння і застосування знань і вмінь, набутих у шкільному класі на практиці, відпрацювання і закріплення практичних умінь молодших школярів – комунікативних, дослідницьких, соціальних, творчих та інших;

емоційна – розвиток емоційної сфери викликаний яскравими враженнями, емоціями від ознайомлення з історичними об'єктами, подіями, пам'ятками, експонатами; розвиток емоційного інтелекту через розуміння, адекватне вираження, керування власними емоціями, проникнення в емоційний стан історичних постатей, інших людей (екскурсовода, вчителя, однокласників), час, епоху; збагачення емоційно-чуттєвого досвіду молодших школярів.

Отже, екскурсія є інструментом, який допомагає реалізувати завдання вивчення громадянської та історичної освітньої галузі в початковій школі, знайомить з джерелами соціальної та історичної інформації, минулим і сучасним, історичними особами, подіями, пам'ятками, вчить їх сприймати, аналізувати, формувати ціннісні ставлення, збагачує емоційно-чуттєвий досвід молодших школярів і виконує такі функції, як пізнавальну, ціннісну, соціальну, практичну, емоційну.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Брижак Н. Ю. Краєзнавча та туристична робота. Курс лекцій для студентів педагогічного факультету, які навчаються на спеціальності «Початкова освіта». Мукачєво : МДУ, 2012. 116 с.
2. Гончаренко С. Український педагогічний словник. Київ : Либідь. 1997. 376 с.

3. Державний стандарт початкової освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р. №87. База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#Text> (дата звернення: 10.09.2021).
4. Енциклопедія освіти / гол. ред. В.Г. Кремень. Київ : Юрінком Інтер, 2021. 1144 с.
5. Мієр Т. І. Організація навчально-дослідницької діяльності молодших школярів: монографія. Кіровоград: ФО-П Александрова М. В., 2016. 424 с.
6. Поколюдна М. М. Організація екскурсійної діяльності: підручник. Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2017. 180 с.
7. Семенова К. В. Екскурсія як педагогічний процес. *Витоки педагогічної майстерності*. Полтава. 2021. Вип. 28. С. 153-157.

*Анастасія Сучок
(Володимир, Україна)*

ЗНАЧЕННЯ МАТЕМАТИКИ ЯК НАУКИ І НАВЧАЛЬНОГО ПРЕДМЕТА

Формування математичної компетентності здобувачів освіти – одне з найважливіших завдань сучасної школи. Математика як навчальний предмет має потужні можливості для реалізації завдання розвитку пізнавальних процесів, які необхідні дитині для вивчення інших навчальних предметів та в повсякденному житті.

Ключові слова: математична компетентність, методика, способи пізнання, освітня галузь, арифметика.

Математика – один з основних предметів в сучасній школі. І це не випадково. Визнання математики обов'язковим навчальним предметом загальноосвітньої школи безпосередньо пов'язане з її роллю в науково-практичній діяльності людства. «Красунею» називали математику стародавні індуси, а стародавні греки проголосили її «гімнастиккою розуму».

В II ст. до н.е. римляни розробили систему навчальних предметів, в яку входили граматики, риторика, діалектика, арифметика, геометрія, астрономія та музика. Ці «сім вільних мистецтв» були основою навчальних планів і в середні віки.

З розвитком науки, культури і техніки значення математики зросло як в науково-практичній діяльності людства, так і в навчанні та вихованні молоді. Математика повсюдно стала обов'язковим предметом загальноосвітніх шкіл.

Значення математики як науки і навчального предмета підкреслювали генії людства. «Ніякі людські дослідження не можна назвати справжньою наукою, якщо вони не пройшли через математичні доведення», – говорив Леонардо да Вінчі (1452-1519 рр.). Роки не стерли в пам'яті людства цей вислів. Нині він став ще актуальнішим. Застосування математики вийшло за рамки технічних наук, її методики проникли в біологію, медицину, суспільні науки.

У крилатому вислові М.В.Ломоносова «А математику ще й тому вивчати слід, що вона розум до ладу приводить» – чітко вказується на роль вивчення математики для розвитку мислення людини.

Д.І.Писарєв підкреслював виховне значення вивчення математики: «Математика не тільки підготує учня до вивчення природничих наук; вона не тільки навчить його мислити правильно і послідовно; вона ще, крім того, виховає в нього безстрашного працівника, для якого праця і нудьга стають двома поняттями, що взаємно виключаються одне одним».

Останнім часом математика здобула особливу популярність. Після глобальної комп'ютеризації стало зрозумілим, які її можливості. Елементарні знання з математики, розуміння її можливостей стають так само необхідними елементами загальної культури, як знання власної історії та літератури.